

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Факультет № 6

Кафедра цивільного права та процесу

РОБОЧА ПРОГРАМА

навчальної дисципліни «Сучасні проблеми сімейного права»
обов'язкових компонент
освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти

081 Право (правозастосування)

Харків (Вінниця) 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри цивільного права та процесу (протокол від 23.08.2023 № 8)

Розробник:

1. Доцент кафедри цивільного права та процесу, кандидат юрид. наук, доцент
Ходєєва Наталія Вадимівна

Рецензенти:

1. Завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент Зайцев Олексій Леонідович.
2. Професор кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, професор Борисова Валентина Іванівна.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 2,5 Загальна кількість годин – 75 Кількість тем – 8	08 «Право» 081 «Право» _____ <u>другий</u> <u>(магістерський)</u> _____ (назва СВО)	Навчальний курс _____ 2_ (номер) Семестр _____ 3 _____ (номер) Вид контролю: _____ _____ (екзамен, залік) залік)
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
<div style="text-align: center;">денна форма навчання</div> Лекції – ____10____; (години) Семінарські заняття – ____10____; (години) Практичні заняття – ____20____; (години) Лабораторні заняття – _____; (години) Самостійна робота – ____50____; (години) Індивідуальні завдання: Курсова робота – _____ _____ (кількість; № семестру) Реферати (тощо) – _____ _____ (кількість; № семестру)	<div style="text-align: center;">заочна форма навчання</div> Лекції – ____4____; (години) Семінарські заняття – ____4____; (години) Практичні заняття – ____6____; (години) Лабораторні заняття – _____; (години) Самостійна робота – ____76____; (години) Індивідуальні завдання: Курсова робота – _____ _____ (кількість; № семестру) Реферати – _____ _____ (кількість; № семестру)	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета. Метою викладання навчальної дисципліни «Сучасні проблеми сімейного права» є формування системи теоретичних знань з проблемних питань сімейного права та придбання практичних навичок вирішення конкретних життєвих ситуацій у сфері сімейних відносин.

Завдання: У процесі вивчення дисципліни «Сучасні проблеми сімейного права» здобувачі вищої освіти повинні:

- опанувати необхідні теоретичні положення, розроблені цивілістичною наукою;
- засвоїти нормативний матеріал, що складає систему сімейного законодавства України;
- ознайомитися з практикою застосування сімейно-правових норм;
- набути вміння та навички застосування сімейно-правових норм, прийняття законних та обґрунтованих рішень, складання окремих правових та процесуальних документів у сфері шлюбу та сім'ї.

Міждисциплінарні зв'язки: теорія держави та права, римське приватне право, сучасні теорії (доктрини) права, філософія права, цивільне право, сучасні проблеми цивільного права, сучасні проблеми цивільного процесу, цивільний процес, сімейне право.

Очікувані результати навчання: у результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати: теоретичні положення, які визначаються робочою навчальною програмою курсу, відповідний нормативно-правовий матеріал та правозастосовну практику;

вміти: тлумачити сімейно-правові норми; давати вірну юридичну кваліфікацію обставинам справи щодо сімейних відносин; визначати форми та способи захисту сімейних прав та інтересів; надавати консультації з проблемних питань сімейного права; складати проекти договорів у сфері шлюбу та сім'ї та інші документи щодо здійснення та захисту сімейних прав та інтересів.

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни		
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати задачі інноваційного характеру у сфері права.	
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК-2	Здатність проводити дослідження на відповідному рівні
	ЗК-3	Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел
	ЗК-7	Здатність приймати обґрунтовані рішення
	ЗК-8	Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань / видів економічної діяльності)
Спеціальні (фахові) компетентності (СК)	СК-1	Здатність застосовувати принципи верховенства права для розв'язання складних задач і проблем, у тому числі, у ситуаціях правової невизначеності
	СК-5	Здатність використовувати сучасні правові доктрини і принципи у правотворчості та в процесі застосування інститутів публічного і приватного права, а також

		кримінальної юстиції
	СК-6	Здатність обґрунтовувати та мотивувати правові рішення, давати розгорнуту юридичну аргументацію
	СК-9	Здатність застосовувати міждисциплінарний підхід в оцінці правових явищ та правозастосовній діяльності.
	СК-10	Здатність ухвалювати рішення у ситуаціях, що вимагають системного, логічного та функціонального тлумачення норм права, а також розуміння особливостей практики їх застосування
	СК-12	Здатність розвивати та утверджувати етичні стандарти правничої діяльності, стандарти професійної незалежності та відповідальності правника.
	СК-13	Здатність доносити до фахівців і нефахівців у сфері права інформацію, ідеї, зміст проблем та характер оптимальних рішень з належною аргументацією
	СК-14	Здатність самостійно готувати проекти нормативно-правових актів, обґрунтовувати суспільну обумовленість їх прийняття, прогнозувати результати їх впливу на відповідні суспільні відносини
	СК-15	Здатність самостійно готувати проекти актів правозастосування, враховуючи вимоги щодо їх законності, обґрунтованості та вмотивованості

3. Програма навчальної дисципліни

Тема № 1. Сімейне право: проблеми теорії та практики

Проблема визначення місця сімейного права в системі права. Сімейне право та норми моралі. Сім'я як об'єкт правової охорони. Поняття «члена сім'ї» у законодавстві. Підстави створення сім'ї. Шлюб як підстава створення сім'ї. Проживання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, як підстава створення сім'ї (фактичні шлюбні відносини). Право особи на сім'ю. Проблемні питання застосування сімейно-правових норм (оціночні поняття у сімейному праві, аналогія закону у сімейному праві, застосування до регулювання сімейних відносин Цивільного кодексу України тощо). Дія сімейного законодавства у часі.

За темою № 1 передбачено веб-квест у формі вирішення практичного завдання

Веб квест розміщений на сайті

<https://classroom.google.com/w/Mzg1OTUyNTI3NzJa/t/all> (код курсу 1y2uii)

Тема № 2. Сімейні правовідносини

Поняття та загальна характеристика сімейних правовідносин. Співвідношення сімейних та цивільних правовідносин. Юридичні факти в сімейному праві: проблемні питання. Суб'єкти сімейних правовідносин. Сімейна правоздатність. Сімейна дієздатність. Представництво інтересів члена сім'ї. Процесуальне правонаступництво у сімейному праві.

Тема № 3. Здійснення сімейних прав та інтересів

Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків. Принципи та межі здійснення сімейних прав та інтересів. Строки у сімейному праві. Проблемні питання визначення та обчислення строків та термінів у сімейному праві. Застосування позовної давності в сімейному праві.

Тема № 4. Захист сімейних прав та інтересів

Загальні положення про захист та охорону сімейних прав та інтересів. Способи захисту сімейних прав та інтересів. Відшкодування моральної та майнової шкоди за сімейним законодавством України. Сімейно-правова відповідальність. Санкції у сімейному праві. Форми захисту сімейних прав та інтересів. Судовий захист сімейних прав та інтересів. Адміністративний захист сімейних прав та інтересів. Вчинення нотаріусом виконавчого напису за договором про сплату аліментів. Самозахист сімейних прав. Медіація як позасудова процедура вирішення конфліктів і спорів.

Тема № 5. Договірні засади регулювання сімейних відносин

Загальні положення про регулювання сімейних відносин за домовленістю (договором) сторін. Обмеження договірного регулювання сімейних відносин. Класифікація договорів у сімейному праві. Проблемні питання договірного регулювання особистих немайнових відносин між членами сім'ї. Проблемні питання договірного регулювання майнових відносин членів сім'ї.

Тема № 6. Проблемні питання особистих немайнових відносин між членами сім'ї
 Особисті немайнові права та обов'язки подружжя. Проблемні питання визначення походження дитини від батьків. Проблеми сурогатного материнства. Оспорювання батьківства. Рівність прав та обов'язків матері і батька щодо дитини як елемент гендерної рівності. Зміна прізвища, імені, по батькові дитини. Вирішення спорів, пов'язаних з вихованням та місцем проживання дітей. Цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Проблемні питання позбавлення батьківських прав та відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав.

Тема № 7. Проблемні питання майнових відносин членів сім'ї

Право особистої приватної власності дружини та чоловіка. Правовий режим земельних ділянок та житла, набутих чоловіком, дружиною внаслідок приватизації. Право спільної сумісної власності подружжя. Корпоративні права подружжя. Правовий режим кредитних коштів, одержаних одним із подружжя у шлюбі. Спільна власність подружжя на житло за нормами СК та ЦК України. Зміна режиму спільної сумісної власності подружжя на режим спільної часткової власності. Правовідносини батьків та дітей з приводу майна. Укладення батьками правочинів щодо майна дітей. Проблемні питання утримання (аліментування) учасників сімейних правовідносин. Відповідальність за прострочення сплати аліментів, оплати додаткових витрат на дитину.

Тема № 8. Форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: теоретичні та практичні проблеми

Проблемні питання усиновлення як сімейної форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Проблемні питання встановлення та припинення опіки та піклування над дітьми. Проблемні питання патронату над дітьми. Дитячий будинок сімейного типу та прийомна сім'я: теоретичні та практичні проблемні питання. Наставництво над дитиною. Правова природа договору про патронат над дитиною, договору про влаштування дітей до прийомної сім'ї, договору про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу, договору про наставництво.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Тема № 1 Сімейне право: проблеми теорії та практики	8	1	1			6	залік
Тема № 2 Сімейні правовідносини	8	1	1			6	
Тема № 3 Здійснення сімейних прав та інтересів	10	1	1	2		6	
Тема № 4. Захист сімейних прав та інтересів	10	1	1	2		6	
Тема № 5. Договірні засади регулювання сімейних відносин	12	1	1	4		6	
Тема № 6. Проблемні питання особистих немайнових відносин між членами сім'ї	12	1	1	4		6	
Тема № 7. Проблемні питання майнових відносин членів сім'ї	14	2	2	4		6	
Тема № 8. Форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: теоретичні та практичні проблеми	16	2	2	4		8	
Всього за семестр № 1:	90	10	10	20		50	

4.1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Тема № 1 Сімейне право: проблеми теорії та практики	10	0,5	0,5			9	залік
Тема № 2 Сімейні правовідносини	10	0,5	0,5			9	
Тема № 3 Здійснення сімейних прав та інтересів	11	0,5	0,5	1		9	
Тема № 4. Захист сімейних прав та інтересів	11	0,5	0,5	1		9	
Тема № 5. Договірні засади регулювання сімейних відносин	12	0,5	0,5	1		10	
Тема № 6. Проблемні питання особистих немайнових відносин між членами сім'ї	12	0,5	0,5	1		10	
Тема № 7. Проблемні питання майнових відносин членів сім'ї	12	0,5	0,5	1		10	
Тема № 8. Форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: теоретичні та практичні проблеми	12	0,5	0,5	1		10	
Всього за семестр № 1:	90	4	4	6		76	

4.1.3. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Перелік питань до тем навчальної дисципліни			Література:
Тема № 1. Сімейне право: проблеми теорії та практики			Правова доктрина України : у 5 т. / Нац. акад. прав. наук України. Доктрина приватного права України. Т. 3. Харків: Право, 2013. 760 с.; Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / редкол.: В.Я. Тацій (голова), О.В. Петришин, Ю.В. Баулін та ін. Цивільно-правові науки.
		1. Сімейне право та норми моралі. 2. Шлюб як підстава створення сім'ї. 3. Проживання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, як підстава створення сім'ї (фактичні шлюбні відносини). 4. Право особи на сім'ю. 5. Дія сімейного законодавства у часі.	

			Приватне право. Т. 3. 2008. 640 с.; Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навчальний посібник / Сліпченко С. О., Синегубов О. В., Кройтор В. А. та ін. ; за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків : Право, 2017. С. 570-587.
		Тема № 2. Сімейні правовідносини	Правова доктрина України : у 5 т. / Нац. акад. прав. наук України. Доктрина приватного права України. Т. 3. Харків: Право, 2013. 760 с.; Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навчальний посібник / Сліпченко С. О., Синегубов О. В., Кройтор В. А. та ін. ; за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків : Право, 2017. С. 570-587.
		<ol style="list-style-type: none"> 1. Співвідношення сімейних та цивільних правовідносин. 2. Сімейна правоздатність. 3. Сімейна дієздатність. 4. Процесуальне правонаступництво у сімейному праві. 5. Особливості застосування позовної давності до вимог, що впливають із сімейних відносин у країнах ЄС. 6. Поняття “сімейні відносини” на основі практики ЄСПЛ. 7. Застосування позовної давності до вимог, що впливають із сімейних відносин. 	
		Тема № 3. Здійснення сімейних прав та інтересів	Актуальні питання прикладної цивілістики: сімейне, трудове, земельне та житлове право : наук.-практ. посіб. / О.В. Гетьманцев, О.В. Кіріяк, М.Б. Мельник та ін. Київ : Правова єдність, 2015. 448 с.; Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2015. С. 144-297.
		<ol style="list-style-type: none"> 1. Принципи та межі здійснення сімейних прав та інтересів. 2. Проблемні питання визначення та обчислення строків та термінів у сімейному праві. 3. Особливості здійснення сімейних прав та обов’язків шляхом покладання їх здійснення на інших осіб 4. Особливості здійснення батьківських прав та виконання обов’язків неповнолітніми батьками. 5. Орган опіки та піклування – допомога в здійсненні сімейних прав та виконанні обов’язків. 6. Самозахист сімейних прав. 7. Застосування позовної давності до вимог, що впливають із сімейних відносин у країнах ЄС. 	
		Тема № 4. Захист сімейних прав та інтересів	Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навчальний посібник / Сліпченко С. О., Синегубов О. В., Кройтор В. А. та ін. ; за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків : Право, 2017. С. 588-602; Красицька Л. В. Проблеми
		<ol style="list-style-type: none"> 1. Відшкодування моральної та майнової шкоди за сімейним законодавством України. 2. Санкції у сімейному праві. 3. Вчинення нотаріусом виконавчого напису за договором про сплату аліментів. 4. Самозахист сімейних прав. 5. Медіація як позасудова процедура вирішення конфліктів і спорів. 	

			здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2015. С. 359-435.
		Тема № 5. Договірні засади регулювання сімейних відносин	Актуальні питання прикладної цивілістики: сімейне, трудове, земельне та житлове право : наук.-практ. посіб. / О.В. Гетьманцев, О.В. Кіріяк, М.Б. Мельник та ін. Київ : Правова єдність, 2015. 448 с.;
		1. Обмеження договірної регулювання сімейних відносин. 2. Класифікація договорів у сімейному праві. 3. Договірний режим майна подружжя. Правові наслідки припинення та зміни шлюбного договору. 4. Підстави визнання шлюбного договору недійсним. 5. Правові наслідки визнання шлюбного договору недійсним.	Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навчальний посібник / Сліпченко С. О., Синегубов О. В., Кройтор В. А. та ін. ; за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків : Право, 2017. 808 с.;
		Тема № 6. Проблемні питання особистих немайнових відносин між членами сім'ї	Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навчальний посібник / Сліпченко С. О., Синегубов О. В., Кройтор В. А. та ін. ; за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків : Право, 2017. С. 602-615;
		1. Проблеми сурогатного материнства. 2. Зміна прізвища, імені, по батькові дитини. 3. Цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. 4. Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають в шлюбі між собою. Оспорювання батьківства (материнства). 5. Право батьків на відібрання дитини від інших осіб.	Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2015. С. 298-338.
		Тема № 7. Проблемні питання майнових відносин членів сім'ї	Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навчальний посібник / Сліпченко С. О., Синегубов О. В., Кройтор В. А. та ін. ; за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків : Право, 2017. С. 616-649;
		1. Правовий режим земельних ділянок та житла, набутих чоловіком, дружиною внаслідок приватизації. Корпоративні права подружжя. 2. Правовий режим кредитних коштів, одержаних одним із подружжя у шлюбі. 3. Зміна режиму спільної сумісної власності подружжя на режим спільної часткової власності. 4. Укладення батьками правочинів щодо майна дітей. 5. Відповідальність за прострочення сплати аліментів, оплати додаткових витрат на дитину	Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових

			прав батьків і дітей: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2015. С. 339-356.
		Тема № 8. Форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: теоретичні та практичні проблеми	Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навчальний посібник / Сліпченко С. О., Синегубов О. В., Кройтор В. А. та ін. ; за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків : Право, 2017. С. 650-654.
		1. Проблемні питання встановлення та припинення опіки та піклування над дітьми. 2. Наставництво над дитиною. 3. Забезпечення таємниці усиновленн 4. Дитячого будинку сімейного типу-підстави припинення. 5. Зміст Договору про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу. 6. Права та обов'язки батьків-вихователів та органу опіки та піклування.	

5. Індивідуальні завдання

5.1.1. Теми рефератів

1. Місце сімейного права в системі права.
2. Аналогія закону у сімейному праві
3. Сімейна правосуб'єктність.
4. Правове становище неповнолітніх батьків.
5. Здійснення батьківських прав при окремому проживанні батьків.
6. Зловживання сімейними правами.
7. Обмеження сімейних прав.
8. Способи самозахисту сімейних прав.
9. Функції органів опіки та піклування щодо захисту прав суб'єктів сімейних правовідносин.
10. Участь прокурора у захисті сімейних прав та інтересів.
11. Договори між подружжям у сімейному праві.
12. Проблеми укладення, розірвання шлюбного договору.
13. Переважні права у сімейному праві.
14. Визначення місця проживання малолітньої дитини.
15. Поділ спільного майна подружжя.
16. Право на майно і право на утримання жінки і чоловіка, що проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою і в будь-якому іншому шлюбі.
17. Усиновлення іноземцем дитини – громадянина України.

5.1.2. Теми наукових робіт

1. Історія розвитку законодавства про шлюб та сім'ю.
2. Поняття сім'ї в соціологічному та юридичному значенні.
3. Сімейна правосуб'єктність.
4. Захист сімейних прав та інтересів: поняття, форми, способи.
5. Поняття та порядок реєстрації шлюбу.
6. Поняття та порядок припинення шлюбу.
7. Недійсність шлюбу: поняття, підстави та правові наслідки недійсності шлюбу.
8. Договірні відносини подружжя між собою.
9. Шлюбний договір.
10. Аліментні правовідносини між подружжям та колишнім подружжям.
11. Визначення походження дитини як підстава виникнення батьківських прав та обов'язків.
12. Особисті немайнові права та обов'язки матері, батька і дитини.
13. Відповідальність батьків за неналежне виховання дітей.
14. Аліментні правовідносини батьків і дітей.
15. Дитячий будинок сімейного типу як форма влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.
16. Прийомна сім'я як форма влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.

6. Методи навчання

Під час проведення лекційних занять із дисципліни «Сучасні проблеми сімейного права» застосовуються прозорки (мультимедійні та бінарні). В процесі проведення семінарських занять застосовуватиметься моделювання ситуативних задач, рішення завдань. Під час закріплення матеріалу на семінарських заняттях складатимуться проекти правових та процесуальних документів, а саме – заяв про надання права на шлюб, шлюбного договору, аліментного договору, ухвал та рішень суду із цивільних справ, що виникають із сімейних правовідносин, а також позовних заяв, зокрема про розірвання шлюбу, про поділ спільного майна подружжя, про стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів.

7. Методи контролю

Контрольні питання до заліку

1. Проблема визначення місця сімейного права в системі права.
2. Сімейне право та норми моралі.
3. Сім'я як об'єкт правової охорони.
4. Поняття «члена сім'ї» у законодавстві.
5. Підстави створення сім'ї.
6. Шлюб як підстава створення сім'ї.
7. Проживання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або

в будь-якому іншому шлюбі, як підстава створення сім'ї (фактичні шлюбні відносини).

8. Право особи на сім'ю.

9. Проблемні питання застосування сімейно-правових норм (оціночні поняття у сімейному праві, аналогія закону у сімейному праві, застосування до регулювання сімейних відносин Цивільного кодексу України тощо).

10. Дія сімейного законодавства у часі.

11. Поняття та загальна характеристика сімейних правовідносин.

12. Співвідношення сімейних та цивільних правовідносин.

13. Юридичні факти в сімейному праві: проблемні питання.

14. Суб'єкти сімейних правовідносин.

15. Сімейна правоздатність. Сімейна дієздатність.

16. Представництво інтересів члена сім'ї.

17. Процесуальне правонаступництво у сімейному праві.

18. Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків.

19. Принципи та межі здійснення сімейних прав та інтересів.

20. Строки у сімейному праві. Проблемні питання визначення та обчислення строків та термінів у сімейному праві.

21. Застосування позовної давності в сімейному праві.

22. Загальні положення про захист та охорону сімейних прав та інтересів.

23. Способи захисту сімейних прав та інтересів.

24. Відшкодування моральної та майнової шкоди за сімейним законодавством України.

25. Сімейно-правова відповідальність.

26. Санкції у сімейному праві.

27. Форми захисту сімейних прав та інтересів.

28. Судовий захист сімейних прав та інтересів.

29. Адміністративний захист сімейних прав та інтересів.

30. Вчинення нотаріусом виконавчого напису за договором про сплату аліментів.

31. Самозахист сімейних прав.

32. Медіація як позасудова процедура вирішення конфліктів і спорів.

33. Загальні положення про регулювання сімейних відносин за домовленістю (договором) сторін.

34. Обмеження договірного регулювання сімейних відносин.

35. Класифікація договорів у сімейному праві.

36. Проблемні питання договірного регулювання особистих немайнових відносин між членами сім'ї.

37. Проблемні питання договірного регулювання майнових відносин членів сім'ї.

38. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя.

39. Проблемні питання визначення походження дитини від батьків.

40. Проблеми сурогатного материнства.

41. Оспорювання батьківства.

42. Зміна прізвища, імені, по батькові дитини.

43. Рівність прав та обов'язків матері і батька щодо дитини як елемент гендерної рівності. Вирішення спорів, пов'язаних з вихованням та місцем проживання дітей.

44. Цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей.
45. Проблемні питання позбавлення батьківських прав та відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав.
46. Право особистої приватної власності дружини та чоловіка.
47. Правовий режим земельних ділянок та житла, набутих чоловіком, дружиною внаслідок приватизації.
48. Право спільної сумісної власності подружжя.
49. Корпоративні права подружжя.
50. Правовий режим кредитних коштів, одержаних одним із подружжя у шлюбі.
51. Спільна власність подружжя на житло за нормами СК та ЦК України.
52. Зміна режиму спільної сумісної власності подружжя на режим спільної часткової власності.
53. Правовідносини батьків та дітей з приводу майна.
54. Укладення батьками правочинів щодо майна дітей.
55. Проблемні питання утримання (аліментування) учасників сімейних правовідносин.
56. Відповідальність за прострочення сплати аліментів, оплати додаткових витрат на дитину.
57. Проблемні питання усиновлення як сімейної форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.
58. Проблемні питання встановлення та припинення опіки та піклування над дітьми.
59. Проблемні питання патронату над дітьми. Наставництво над дитиною.
60. Дитячий будинок сімейного типу та прийомна сім'я: теоретичні та практичні проблемні питання.
61. Правова природа договору про патронат над дитиною, договору про влаштування дітей до прийомної сім'ї, договору про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу, договору про наставництво.

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Контрольні заходи оцінювання результатів навчання включають в себе поточний та підсумковий контроль.

Засобами оцінювання результатів навчання можуть бути екзамени (комплексні екзамени); тести; наскрізні проекти; командні проекти; аналітичні звіти, реферати, есе; розрахункові та розрахунково-графічні роботи; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; завдання на лабораторному обладнанні, тренажерах, реальних об'єктах тощо; інші види індивідуальних та групових завдань.

Поточний контроль. До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань під час семінарських, практичних, лабораторних занять;
- якості виконання самостійної роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських, практичних та лабораторних занять і має на меті перевірку набутих здобувачем вищої освіти (далі – здобувач) знань, умінь та інших компетентностей з

навчальної дисципліни.

У ході поточного контролю проводиться систематичний вимір приросту знань, їх корекція. Результати поточного контролю заносяться викладачем до журналів обліку роботи академічної групи за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Оцінки за самостійну роботу виставляються в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Результати цієї роботи враховуються під час виставлення підсумкових оцінок.

При розрахунку успішності здобувачів враховуються такі види робіт: навчальні заняття (семінарські, практичні, лабораторні тощо); самостійна робота (виконання домашніх завдань, ведення конспектів першоджерел та робочих зошитів, виконання розрахункових завдань, підготовка рефератів, наукових робіт, публікацій, розроблення спеціальних технічних пристроїв і приладів, моделей, комп'ютерних програм, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше); контрольні роботи (виконання тестів, контрольних робіт у формі, передбаченій в робочою програмою навчальної дисципліни). Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Здобувач, який отримав оцінку «незадовільно» за навчальні заняття або самостійну роботу, зобов'язаний перескласти її.

Загальна кількість балів (оцінка), отримана здобувачем за семестр перед підсумковим контролем, розраховується як середньоарифметичне значення з оцінок за навчальні заняття та самостійну роботу та для переводу до 100-бальної системи помножується на коефіцієнт **10**.

$$\begin{array}{l} \text{Загальна кількість} \\ \text{балів (перед} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем)} \end{array} = \left(\left(\begin{array}{c} \text{Результат} \\ \text{навчальних занять} \\ \text{за семестр} \end{array} + \begin{array}{c} \text{Результат} \\ \text{самостійної} \\ \text{роботи за семестр} \end{array} \right) / 2 \right) * 10$$

Підсумковий контроль. Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах.

Для обліку результатів підсумкового контролю використовується поточно-накопичувальна інформація, яка реєструється в журналах обліку роботи академічної групи. Результати підсумкового контролю з дисциплін відображаються у відомостях обліку успішності, навчальних картках здобувачів, залікових книжках. ***Присутність здобувачів на проведенні підсумкового контролю (заліку, екзамену) обов'язкова.*** Якщо здобувач вищої освіти не з'явився на підсумковий контроль (залік, екзамен), то науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Підсумковий контроль (екзамен, залік) оцінюється за національною шкалою. Для переводу результатів, набраних на підсумковому контролі, з

національної системи оцінювання в 100-бальну вводиться коефіцієнт **10**, таким чином максимальна кількість балів на підсумковому контролі (екзамені, заліку), які використовуються при розрахунку успішності здобувачів, становить **50**.

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру, та балів, набраних на підсумковому контролі (екзамені, заліку).

$$\text{Підсумкові бали навчальної дисципліни} = \text{Загальна кількість балів (перед підсумковим контролем)} + \text{Кількість балів за підсумковим контролем}$$

Здобувач вищої освіти, який під час складання підсумкового контролю (екзамен, залік) отримав незадовільну оцінку, складає його повторно. Повторне складання підсумкового екзамену чи заліку допускається не більше двох разів з кожної навчальної дисципліни: один раз – викладачеві, а другий – комісії, до складу якої входить керівник відповідної кафедри та 2-3 науково-педагогічних працівники.

Якщо дисципліна вивчається протягом двох і більше семестрів з семестровим контролем у формі екзамену чи заліку, то результат вивчення дисципліни в поточному семестрі визначається як середньоарифметичне значення балів, набраних у поточному та попередньому семестрах.

$$\text{Підсумкові бали навчальної дисципліни} = \frac{\text{Підсумкові бали за поточний семестр} + \text{Підсумкові бали за попередній семестр}}{2}$$

Робота під час навчальних занять	Самостійна робота	Підсумковий контроль
Отримати не менше 4 позитивних оцінок. Незадовільна оцінка на семінарському занятті відпрацьовується здобувачем вищої освіти усно	Підготувати реферат, підготувати конспект за темою самостійної роботи, виконати практичне завдання, підготувати проект правового документу, зокрема, шлюбного договору, заяви про надання права на шлюб, позовної заяви про розірвання шлюбу тощо	Отримати за підсумковий контроль не менше 30 балів

Пропуск семінарських занять має бути завчасно відпрацьований до часу проведення екзамену. Пропуски семінарських занять відпрацьовуються викладачу усно.

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS				
Оцінка в балах		Оцінка за національною шкалою	Оцінка	
			Оцінка	Пояснення
12	97-100	Відмінно	A	«Відмінно» теоретичний зміст

11	94-96	(«зараховано»)		курсу засвоєний цілком, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою
10	90-93			
9	85-89	Добре («зараховано»)	В	«Дуже добре» теоретичний зміст курсу засвоєний цілком, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані якість виконання більшості з них оцінена числом балів, близьким до максимальною, робота з двома-трьома незначними помилками
8	80-84			
7	75-79		С	«Добре» - теоретичний зміст курсу засвоєний ЦІЛКОМ, практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані якість виконання жодного з них не оцінена мінімальним числом балів, деякі вати завдань виконані з помилками, робота з декількома незначними помилками, або з однією-двома значними помилками
6	70-74	Задовільно («зараховано»)	D	«Задовільно» - теоретичний зміст курсу засвоєний частково, але прогалини не носять істотний характер, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчати навчальних завдань виконана, деякі з виконаних завдань містять помилки, робота з трьома значними помилками
5	65-69			
4	60-64		E	«Достатньо» - теоретичний зміст курсу засвоєний частково, деякі практичні навички роботи

				несформовані, частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконана або якість виконання деяких з них: оцінена числом балів, близьким до мінімального, роботам що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки
3	40-59	Незадовільно («не зараховано»)	FX	«Умовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу освоєний частково, необхідні практичні навички роботи не сформовані, більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано, або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
2	21-40			
1	1-20		F	«Безумовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу не освоєно, необхідні практичні навички роботи не сформовані, всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки, додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

10. Рекомендована література

Основна

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Декларація прав дитини, затв. Резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 р. URL : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_384.

3. Декларація про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання і їхнє усиновлення на національному і міжнародному рівнях, прийнята резолюцією 41/85 Генеральної Асамблеї ООН від 3 грудня 1986 р. URL : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_131.

4. Конвенція ООН про права дитини, прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 р. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 1997. № 5. С. 35-53. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

5. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. *Офіційний вісник України*. 2002. № 7. Ст. 273. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477- IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

9. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст. 506. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>

10. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 147. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>

11. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

12. Про медіацію. Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022, № 7, ст.51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

13. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422. URL :

14. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>

15. Про нотаріат: Закон України від 03 вересня 1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>

16. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей: Закон України від 2 червня 2005 року № 2623-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 26. Ст. 354. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text>

17. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

18. Про приєднання України до Конвенції про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання : Закон України від 14 вересня 2006 р. № 135-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 43. Ст.416. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_001#Text

19. Про приєднання України до Конвенції про стягнення аліментів за кордоном : Закон України від 20 липня 2006 р. № 15-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 39. Ст. 325. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-16#Text>

20. Про приєднання України до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей : Закон України від 11 січня 2006 р. № 3303-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 16. Ст. 140. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3303-15#Text>

21. Про приєднання України до Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей : Закон України від 14 вересня 2006 р. № 136-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 43. Ст. 417. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/136-16#Text>

22. Про ратифікацію Європейської конвенції про здійснення прав дітей : Закон України від 3 серпня 2006 р. № 69-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 41. Ст. 354. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69-16#Text>

23. Про ратифікацію Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої) : Закон України від 15 лютого 2011 р. № 3017-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 35. Ст. 346. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3017-17#Text>

24. Про ратифікацію Конвенції про контакт з дітьми (ETS № 192) : Закон України від 20 вересня 2006 р. № 166-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 45. Ст. 440. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166-16#Text>

25. Про ратифікацію Конвенції про правову допомогу і відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах : Закон України від 10 листопада 1994 р. №240. *Зібрання законодавства України*. Серія 3. 2001. № 1. Ст. 26. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/94-%D0%B2%D1%80#Text>

26. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими

явищами : Закон України від 20 травня 2022 №2319-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#n2>

27. Про судовий збір: Закон України від 8 липня 2011 р. № 3674-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 14. Ст. 87. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>

28. Про третейські суди: Закон України від 11 травня 2004 р. № 1701-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 35. Ст. 412. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15>

29. Деякі питання здійснення патронату над дитиною: постанова Кабінету Міністрів України від 16 берез. 2017 № 148. *Офіційний вісник України*. 2017. № 26. Ст. 739. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2017-%D0%BF#Text>

30. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866. *Офіційний вісник України*. 2008. № 76. Ст. 2561. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>

31. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу : постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 564. *Офіційний вісник України*. 2002. № 18. Ст. 925. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text>

32. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю : постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 565. *Офіційний вісник України*. 2002. № 18. Ст. 926. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF#Text>

33. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян : постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2007 р. № 1064. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Ст. 2516. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1064-2007-%D0%BF#Text>

34. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей : постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 р. № 905. *Офіційний вісник України*. 2008. № 79. Ст. 2660. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF#Text>

35. Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб : постанова Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 р. № 146. *Зібрання постанов Уряду України*. 1993. №8. Ст. 161. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/146-93-%D0%BF#Text>

36. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затв. наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. №296/5. *Офіційний вісник України*. 2012. №17. Ст. 632. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>

37. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 р. № 52/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 24 грудня 2010

р. № 3307/5). *Офіційний вісник України*. 2000. №42. Ст. 1803. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text>

38. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання : наказ Міністерства юстиції України від 12 січня 2011 р. № 96/5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 4. Ст. 238. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11#Text>

39. Про затвердження Правил опіки та піклування : наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України №34/166/131/88 від 26.05.1999р. *Офіційний вісник України*. 1999. № 26. Ст. 1252. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99#Text>

40. Актуальні питання прикладної цивілістики: сімейне, трудове, земельне та житлове право : наук.-практ. посіб. / О.В. Гетьманцев, О.В. Кіріяк, М.Б Мельник та ін. Київ : Правова єдність, 2015. 448 с.

41. Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навчальний посібник / Сліпченко С. О., Синегубов О. В., Кройтор В. А. та ін. ; за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків : Право, 2017. 808 с.

Додаткова

1. Ватрас В. А. Джерела сімейного права: проблеми теорії та практики: монографія / В. А. Ватрас. Хмельницький: видавництво ТОВ «Поліграфіст-3», 2020. 824 с.

2. Кожевникова В. О. Теоретико-методологічні засади обмеження особистих немайнових та майнових прав суб'єктів сімейних відносин : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2016. 512 с.

3. Кожевникова В. О. Обмеження прав суб'єктів сімейних відносин: проблеми теорії та практики: монографія / В. О. Кожевникова. Київ: «Комп'ютерний дизайн», 2019. 520 с.

4. Козак О. М. Договір про влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у прийомну сім'ю: монографія. Львів, видавництво «Апріорі», 2020. 176 с.

5. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2015. 628 с.

6. Менджул М. Принципи сімейного права (сутність та проблеми застосування) : монографія. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2019. 420 с.

7. Менджул М.В. Порівняльне сімейне право: навчальний посібник. Ужгород : РІК-У, 2021. 296 с.

8. Науково-практичний коментар. Сімейний кодекс України / за заг. ред. Т. В. Боднар, О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 552 с.

9. Правова доктрина України : у 5 т. / Нац. акад. прав. наук України. Доктрина приватного права України. Т. 3. Харків: Право, 2013. 760 с.

10. Розгон О. В. Договори у сімейному праві України : монографія. Київ : Ін Юре. 2018. 301 с.
11. Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 378 с.
12. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України : станом на 17 вересня 2020 року / О. Є. Аврамова [та ін.] ; за заг. ред. Д. В. Журавльова. - К. : Професіонал, 2020. - 519 с.
13. Сімейне право України: навч. посіб. / М.М. Дякович. – Харків : Екус, 2022. – 416 с..
14. Токарчук Л. М. Влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: приватно-правові проблеми : монографія. Одеса : Фенікс, 2020. - 420 с.
15. Труба В. І. Класифікація сімейних правовідносин : монографія / В. І. Труба. - Одеса : Фенікс, 2020. - 360 с.
16. Хорошенюк О. В. Зміна місця проживання чи викрадення дитини: через призму принципу найкращого інтересу дитини. Дніпропетровськ : Право і суспільство, 2023. №1. с. 96-100.
17. Чернега В. М. Сімейне (національне, міжнародне, порівняльне) право: підручник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 370 с.
18. Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : моногр. Київ : Алерта, 2016. 434 с.
19. Явор О. А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції : монографія. Харків : Право, 2016. 352 с.
20. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 3. *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 7. С. 16-20. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06#Text>
21. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя : постанова пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 р. № 11. *Вісник Верховного Суду України*. 2008. № 1 С. 5–11. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text>
22. Про практику застосування судами закон-ва при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: постанова Пленуму ВС України від 30 березня 2007 р. № 3. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 5. С. 7–11. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07#Text>
23. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гарнага проти України» від 16 травня 2013 р. (заява № 20390/07). *Офіційний вісник України*. 2014. № 1. Ст. 30. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_960#Text

24. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лазоріва проти України» (Заява № 6878/14) від 17 квітня 2018 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d30.

25. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «М.Р. та Д.Р. проти України» (Заява № 63551/13) від 22 травня 2018 р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 81. Ст. 2711. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c87#Text

26. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Савіни проти України» від 18 грудня 2008 р. (заява № 39948/06). *Офіційний вісник України*. 2009. № 84. Ст. 2852. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_454#Text

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України від 19 вересня 2012 р. № 17-рп/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 75. Ст. 3038. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-12#Text>

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Верховна Рада України: Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.rada.gov.ua>
2. Міністерство юстиції України: Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.minjust.gov.ua>
3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>
4. Верховний Суд: Офіційний веб-сайт. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/>
5. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>